

บทที่ 7

การเปลี่ยนแปลงภาคเกษตร และการพัฒนาชนบท

7.1 ความสำคัญของภาคเกษตรและการพัฒนาชนบท

1. ภาคเกษตรกรรมเป็นแหล่งอาหาร
2. ภาคเกษตรกรรมเป็นแหล่งแรงงานเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม คือ เป็นแหล่งอุปทานแรงงานสำหรับภาคอุตสาหกรรมและภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ
3. ภาคเกษตรกรรมเป็นแหล่งวัตถุดิบสำหรับภาคอุตสาหกรรม คืออุตสาหกรรมที่ได้รับการสนับสนุนส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การพัฒนาภาคเกษตร จึงทำให้มีวัตถุดิบที่มีคุณภาพดี มีราคาและปริมาณที่เหมาะสม

ทั้งนี้การพัฒนาภาคเกษตรและชนบทต้องมีปัจจัยประกอบอย่างน้อย 3 ปัจจัย คือ¹

1. เพิ่มผลผลิตและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของเกษตรกรขนาดเล็ก โดยผ่านทางเรื่องและเทคโนโลยี สถาบัน และแรงจูงใจด้านราคาของผลผลิต
2. เพิ่มความต้องการผลผลิตของภาคเกษตรจากภาคอุตสาหกรรมและในเมือง
3. พัฒนางานนอกภาคเกษตร หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เน้นการใช้แรงงานคนของชุมชนในชนบทนั้น ๆ

7.2 โครงสร้างของภาคเกษตรในประเทศกำลังพัฒนา

ภาคเกษตรเป็นภาคที่มีการจ้างงานมากที่สุดในประเทศกำลังพัฒนา แต่สัดส่วนของผลผลิตภาคเกษตรใน GNP กลับลดลง ขณะที่ผลผลิตของภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 10 ต่อปี แสดงถึงประสิทธิภาพในการผลิตของแรงงานต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอุตสาหกรรม

¹ John W. Mellor, "Agriculture on the road to industrialization", in John P. Lewis and Valeriana Kallab (eds.), *Development Strategies Reconsidered* (Washington, D.C.: Overseas Development Council, 1986), PP. 67-89.

ตารางที่ 7.1 ผลผลิตและการจ้างงานในภาคเกษตร ปี ค.ศ.1995

	กำลังแรงงานในภาคเกษตร (ร้อยละ)	ผลผลิตภาคเกษตรใน GNP (ร้อยละ)
เอเชียใต้	64	30
เอเชียตะวันออก (รวมประเทศจีน)	70	18
ลาตินอเมริกา	25	10
แอฟริกา	68	20

ที่มา: World Bank, World Development Report, 1997: The State in a Changing World (New York : Oxford University Press, 1997), annex tab. 4 and 12.

โครงสร้างของภาคเกษตรกรรมแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ

1. การเกษตรที่มีประสิทธิภาพสูงของประเทศพัฒนาแล้ว คือ ประสิทธิภาพในการผลิตของเกษตรกรสูง ผลผลิตต่อแรงงาน 1 คนสูง เกษตรกรจำนวนเล็กน้อยผลิตผลผลิตออกมาเป็นจำนวนมาก สามารถเลี้ยงประชากรได้ทั้งประเทศ
2. การเกษตรที่มีประสิทธิภาพในการผลิตต่ำของประเทศกำลังพัฒนา ผลผลิตต่อแรงงานน้อย เกษตรกรมีรายได้แต่พอยังชีพ

7.3 การพัฒนาภาคเกษตรจากการเกษตรแบบยังชีพเป็นการเกษตรเพื่อการค้า

วิวัฒนาการของภาคเกษตรสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. การเกษตรแบบดั้งเดิม (Subsistence Farming)

เป็นการผลิตเพื่อบริโภคภายในครอบครัว ถ้ามีเหลือก็จะขายในตลาดท้องถิ่น เครื่องมือที่ใช้และวิธีการผลิตเป็นแบบง่ายๆ ปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินผืนเล็กๆ กับแรงงาน มีปัญหาเรื่องการลดน้อยถอยลงของผลผลิต (The law of diminishing returns) มีข้อจำกัดในเรื่องของเทคโนโลยีและทุน เงินทุนมักจะได้อาจมาโดยการกู้ยืมเงินจากนายทุนท้องถิ่น ซึ่งต้องจ่ายดอกเบี้ยอัตราสูง แรงงานที่ทำงานในฟาร์มมีการทำงานต่ำกว่าระดับ มีการว่างงานตามฤดูกาล การคมนาคมขนส่งติดต่อกันระหว่างเมืองและชนบท เป็นไปด้วยความยากลำบากจึงเป็นอุปสรรคต่อการผลิตผลผลิตจำนวนมาก ๆ เพื่อส่งขายในเมือง อีกทั้งยังมีความไม่แน่นอนสูงเนื่องจากต้องพึ่งพาธรรมชาติ

2. การเกษตรแบบผสม (Mixed and Diversified forming)

เริ่มนำพืชใหม่ๆ มาปลูกพร้อมกับเลี้ยงสัตว์ เป็นการลดการว่างงานตามฤดูกาล ใช้แรงงานอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มีการใช้เมล็ดพันธุ์พืชที่ดี ใช้ปุ๋ย มีระบบการชลประทาน เพื่อเพิ่มผลผลิตผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคจะส่งออกจำหน่าย ลดความเสี่ยงจากการที่รายได้ของครอบครัวขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรเพียงชนิดเดียว

3. การเกษตรแบบสมัยใหม่เพื่อการค้า (Modern Commercial Farming)

เป้าหมายขึ้นอยู่กับกำไรสูงสุด ผลผลิตต่อไร่สูงสุด มีระบบการชลประทาน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์พืชที่ดี การผลิตใช้ระยะเวลาเพียงสั้นๆ ก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ผลผลิตทั้งหมดส่งขายตลาด การผลิตมีค่าใช้จ่ายแต่ใช้แรงงาน ที่ดิน น้ำ ยังมีการใช้ปัจจัยทุน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้การผลิตมีประสิทธิภาพ มักปลูกพืชชนิดเดียว เพื่อให้มีการประหยัดจากขนาดและลดต้นทุนการผลิต

7.4 กลยุทธ์ในการพัฒนาภาคเกษตรและชนบท

7.4.1 การพัฒนาภาคเกษตร

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

ปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เพื่อใช้ในการเพิ่มผลผลิตในไร่นามี 2 ปัจจัยใหญ่ๆ คือ การใช้ปัจจัยทุนเพิ่มขึ้น และการใช้เทคโนโลยีชีวภาพในการปรับปรุงเมล็ดพันธุ์พืช ปุ๋ย ระบบน้ำ อย่างไรก็ตามการเน้นการใช้ปัจจัยทุนไม่เหมาะสมกับประเทศกำลังพัฒนา กล่าวคือการเกษตรส่วนใหญ่ทำกันบนที่ดินผืนเล็กๆ ขาดแคลนเงินทุน ตลอดจนปัจจัยทุน ขณะที่แรงงานมีจำนวนมากมาย ดังนั้นการเน้นการใช้เครื่องจักรในการผลิตจึงไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของประเทศกำลังพัฒนาและยังอาจก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน

นโยบายของรัฐบาล

1. นโยบายเพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพในการผลิตสินค้าเกษตรกรรม

1.1 การปฏิรูปที่ดิน

การปฏิรูปที่ดิน หมายถึง การปรับปรุงและจัดสรรระบบการถือครองที่ดินใหม่แก่เกษตรกรผู้เช่า หรือผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินให้เป็นของตนเอง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในสถาบันชนบทเกี่ยวกับสินเชื่อการเกษตร การตลาด การส่งเสริมการเกษตร การจัดนิคมสร้างตนเอง และการสหกรณ์ ทั้งนี้เชื่อกันว่า ถ้าหากเกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเองจะก่อให้เกิดผลดีต่อแรงจูงใจในการผลิตเพิ่มขึ้น ทำให้มีการใช้ปัจจัยการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ และมีผลต่อการกระจายรายได้

สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าว เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศได้ เนื่องจากเกษตรกรส่วนมากในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง

1.2 การปฏิวัติเขียว (green revolution)

การปฏิวัติเขียว หมายถึง การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตสินค้าด้านการเกษตร เพื่อให้ผลผลิตเพิ่มสูงขึ้น โดยการใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ การปฏิวัติเขียว อาจจะทำให้ได้ 3 ลักษณะ คือ

ก. การปฏิวัติตัวเกษตรกร เป็นการปฏิวัติแนวความคิด ทักษะคิด ค่านิยม รวมทั้งความเชื่อเก่า ๆ ของเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรไม่ต่อต้าน ยอมรับเทคนิคและวิธีการผลิตทางการเกษตรแบบใหม่แทนแบบดั้งเดิมซึ่งให้ผลผลิตต่ำ ซึ่งอาจจะทำได้โดยการให้การศึกษาอบรม ทั้งในแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ข. การปฏิวัติวิธีการผลิต ทำได้โดยการส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรให้นำผลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัยทางการเกษตรและเทคนิคการผลิตใหม่ ๆ มาใช้ในการปรับปรุงการผลิตหรือกรรมวิธีการผลิต โดยรัฐบาลจำเป็นต้องร่วมมือส่งเสริมโดยการส่งเจ้าหน้าที่ออกไปสาธิต ทดลองปฏิบัติให้เกิดผลเป็นตัวอย่าง

ค. การปฏิวัติปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ได้แก่ การปรับปรุงที่ดินหรือไร่นาของเกษตรกรให้มีสมรรถนะในการผลิตสูงขึ้น รวมทั้งการพัฒนาสถาบันเกษตรกรในรูปแบบการรวมกลุ่ม หรือสหกรณ์การเกษตร การพัฒนาการตลาด การพัฒนาระบบขนส่ง การประกันราคาขั้นต่ำ การพยุราคาระหว่างผล ตลอดจนการปรับปรุงระบบการถือครองที่ดินของเกษตรกรให้ได้รับความเป็นธรรม

1.3 การชลประทาน

ระบบชลประทานเป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะช่วยควบคุมปริมาณน้ำให้มีปริมาณพอเพียงที่จะใช้ได้ตลอดปี ซึ่งอำนวยความสะดวกต่อการเกษตรอย่างมาก แต่เนื่องจากโครงการชลประทานต้องใช้งบประมาณสูง จึงทำให้ขยายตัวได้ช้า ปัญหาที่เกิดขึ้นเสมือนกับโครงการชลประทานของประเทศกำลังพัฒนาก็คือ มีการสร้างเขื่อนชลประทานแต่มักจะขาดकुคลองระบายน้ำไปยังบริเวณการเพาะปลูกที่ห่างไกลออกไป จึงทำให้เกษตรกรที่อยู่ในบริเวณรอบนอกเขื่อนชลประทานไม่ได้รับน้ำสำหรับการเพาะปลูก และเป็นผลทำให้เนื้อที่การเพาะปลูกส่วนใหญ่ของประเทศยังต้องอาศัยน้ำฝนเพื่อการเกษตรอยู่

1.4 สินเชื่อการเกษตร

การเพิ่มผลผลิตอาจจะกระทำได้โดยการเพิ่มทุนเข้าไปในการผลิต แต่เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศกำลังพัฒนาไม่มีรายได้อ่าง จึงไม่มีเงินออมที่จะนำมาลงทุนในการเกษตรเพิ่มขึ้นรัฐบาลจึงควรรหาทางขยายแหล่งเชื่อที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำออกไปในชนบทและให้สินเชื่อแก่เกษตรกร โดยทั่วถึง รวมทั้งการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรเป็นสหกรณ์หรือกลุ่มเกษตรกร เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการจัดหาสินเชื่อเพื่อการเกษตรและเป็นหลักประกันร่วมกันในการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินต่าง ๆ

2. นโยบายทางด้านราคาและการตลาดสินค้าเกษตร

เนื่องจากราคาสินค้ามักจะเคลื่อนไหวขึ้นลงเสมอขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตที่ได้รับในแต่ละปี ในช่วงที่มีการเก็บเกี่ยวราคาผลผลิตจะต่ำ เพราะเกษตรกรต้องรีบจำหน่าย เนื่องจากสินค้าเกษตรเน่าเสียได้ง่าย เกษตรกรขาดยุ้งฉางหรือห้องเย็นในการเก็บรักษา เกษตรกรมีความจำเป็นต้องรีบใช้เงิน เกิดความไม่แน่นอนต่อการลงทุนในอนาคตจึงไม่กล้าลงทุนปรับปรุงการผลิต รัฐบาลจึงควรใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อให้ราคาสินค้าเกษตรมีเสถียรภาพ และเป็นราคาที่ยุติธรรม

2.1 โครงการประกันราคา

คือ การที่รัฐบาลกำหนดราคาขั้นต่ำไว้เพื่อเป็นการประกันว่าเกษตรกรจะขายผลผลิตได้ไม่ต่ำกว่าราคาที่รัฐบาลกำหนดไว้ โดยรัฐบาลจะต้องรับซื้อสินค้าส่วนที่เกษตรกรไม่สามารถขายได้ในราคาประกันทั้งหมด หรือจะต้องเป็นผู้จ่ายเงินชดเชยให้แก่เกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตเท่ากับส่วนที่แตกต่างระหว่างราคาประกันกับราคาท้องตลาด ทั้งนี้โครงการประกันราคาเป็นโครงการที่รัฐบาลจะต้องใช้ต้นทุนในการดำเนินงานสูง และถ้าหากว่ารัฐบาลไม่สามารถระบายสินค้าออกได้ในระยะอันสั้นแล้ว จะทำให้ค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาสูง ซึ่งจะทำให้ต้นทุนการดำเนินงานของรัฐบาลสูงยิ่งขึ้น

2.2 โครงการพยุงราคา

คือ การที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงตลาดทางอ้อม โดยรัฐบาลจะเข้าไปรับซื้อสินค้าส่วนหนึ่ง เพื่อเป็นการลดอุปทานในตลาดให้ลดน้อยลง เมื่ออุปทานน้อยลงก็จะมีผลทำให้ราคาสินค้าเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย

2.3 โครงการคลังสินค้า

เป็นโครงการหนึ่งของรัฐบาลที่จะสร้างเสถียรภาพราคาสินค้าเกษตรให้อยู่ในขอบเขตการเปลี่ยนแปลงของราคาที่เหมาะสมเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลเสียทางประสิทธิภาพการ

ตลาด รวมทั้งสวัสดิการของสังคมโดยรวม วิธีการลดการเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้า อาจจะทำให้ได้ 2 วิธีคือ

1) มูลกัณฑ์กันชน (buffer stock) โดยรัฐบาลจะต้องมีหน่วยงานของรัฐบาลหรือองค์การที่จัดตั้งขึ้น เพื่อทำหน้าที่รับซื้อผลผลิตเกษตรในปีที่อุปทานมากเกินไปความต้องการของตลาดเข้ามาเก็บไว้ในคลังสินค้า และขายสินค้าออกไปเมื่ออุปทานในตลาดมีน้อย ในการรับซื้อนั้นจะต้องมีการกำหนดราคาขึ้นสูงและราคาขึ้นต่ำไว้ เพื่อที่จะให้ราคาในตลาดเคลื่อนไหวได้ภายในช่วงราคานั้น ราคาดังกล่าวจะต้องเป็นที่ยอมรับโดยผู้ผลิตและผู้บริโภคในประเทศ

2) กองทุนรักษาเสถียรภาพ (buffer fund) คือ การกำหนดช่วงราคาสูงต่ำไว้ และพยายามที่จะรักษาระดับราคาสินค้าเกษตรให้เคลื่อนไหวขึ้นลงในช่วงนั้น แต่ถ้าราคาตลาดสูงกว่าราคาขึ้นสูง รัฐบาลจะเก็บภาษีส่วนที่เกินกว่าราคาขึ้นสูงไว้ เพื่อนำเงินค่าภาษีมาเก็บไว้ในกองทุน แต่ถ้าราคาในตลาดต่ำกว่าราคาขึ้นต่ำ รัฐบาลจะนำเงินจากกองทุนมาจ่ายเป็นเงินชดเชยให้แก่ผู้ผลิตในจำนวนที่แตกต่างกัน

2.4 การประกันภัยพืชผล (crop insurance)

โดยวิธีการที่เกษตรกรเสี่ยงร่วมกันโดยสะสมเงิน หรือพืชผลทางการเกษตรไว้เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ ค่าเบี้ยประกันจะถูกสะสมไว้จ่ายเพื่อเป็นค่าชดเชยความเสียหาย หรือที่เรียกว่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เอาประกันที่พืชผลถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ เป็นการป้องกันการขาดแคลนสินค้าและทำให้เกิดเสถียรภาพของราคาสินค้า ทำให้อุตสาหกรรมเกษตรมีวัตถุดิบมาป้อนงานได้อย่างสม่ำเสมอ

3. นโยบายการค้าสินค้าเกษตรระหว่างประเทศ

3.1 ภาษีศุลกากร (tariff) เพื่อคุ้มครองการผลิตภายในประเทศ จะทำการเก็บภาษีขาเข้าในอัตราสูง ๆ จนมีผลทำให้สินค้าที่สั่งเข้ามีราคาสูงขึ้น ประชากรในประเทศจะลดการบริโภคสินค้าจากต่างประเทศ และหันมาบริโภคสินค้าในประเทศแทน และถ้าหากรัฐบาลต้องการให้สินค้าในประเทศส่งออกน้อยลงในปีที่ผลิตได้น้อย เพื่อมิให้ราคาสินค้าเป็นที่เดือดร้อนแก่ผู้บริโภคภายในประเทศ รัฐบาลก็อาจทำได้โดยการขึ้นภาษีสินค้าส่งออกให้สูงขึ้น

3.2 พรีเมียม (premium) เป็นค่าธรรมเนียมหรือภาษีพิเศษที่รัฐบาลเรียกเก็บจากผู้ส่งออก ในการส่งออกสินค้าเกษตรบางชนิดตามอัตราที่กำหนด นอกเหนือจากภาษีการส่งออกโดยปกติ

3.3 การกำหนดโควตา (quota) หมายถึง การกำหนดปริมาณสูงสุดของสินค้าที่สามารถนำเข้า หรือส่งออกนอกประเทศได้ภายในระยะเวลาหนึ่ง

3.4 นโยบายการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้าในระหว่างประเทศ (barter trade) มีผลดีในแง่ที่ช่วยลดความเสี่ยงในการเปลี่ยนแปลงของอัตราการแลกเปลี่ยนและในการหาตลาดใหม่ ๆ ก่อให้เกิดการประหยัดทางเศรษฐกิจ

3.5 นโยบายการรวมกลุ่มกันระหว่างประเทศผู้ผลิตสินค้าเกษตร มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะลดการแข่งขันตัดราคากันเองระหว่างประเทศผู้ผลิตสินค้าเกษตรด้วยกันและเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับประเทศพัฒนา

7.4.2 การพัฒนาชนบท

กลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาชนบทมีเงื่อนไขสำคัญสามารถสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. การปฏิรูปที่ดิน ทำให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ทำให้การจ้างงานเพิ่มขึ้น รายได้ของบุคคลในชนบทเพิ่มขึ้น ทำให้ผลผลิตภาคเกษตรเพิ่มขึ้น และเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้การกระจายรายได้เท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น

2. นโยบายสนับสนุน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง สถาบัน การให้ความช่วยเหลือและบริการจากรัฐบาล นโยบายราคาสินค้าเกษตร

3. การพัฒนาโดยรวม จากการที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในชนบท และมักอพยพเข้าไปหางานทำในเมือง ทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน ความแออัด ปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการพัฒนาประเทศของประเทศกำลังพัฒนาต้องพัฒนาให้เท่าเทียมกันทั้งในเมืองและชนบท

7.5 การพัฒนาเศรษฐกิจไทยและผลกระทบต่อภาคเกษตร

นโยบายมหภาคของรัฐบาลหรือนโยบายการเกษตรที่ส่งผลทางลบต่อภาคการเกษตรไทย และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาคเกษตรโดยรวมไม่สามารถสร้างรายได้และยกระดับความเป็นอยู่ให้กับเกษตรกร คือ

1. อัตราแลกเปลี่ยนที่แข็งเกินไป ทำให้ผู้บริโภคนำเข้าได้ประโยชน์จากการที่สามารถซื้อสินค้าจากต่างประเทศได้ในราคาต่ำ แต่ก็จะทำให้ภาคเกษตรไทยที่เป็นผู้ส่งออกเสียประโยชน์เพราะราคาสินค้าส่งออกจากไทยจะมีราคาสูงในสายตาชาวต่างชาติ ทำให้ไม่สามารถส่งสินค้าออกได้มากเท่าที่ควร

2. การเน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมในขณะที่ภาคเกษตรกรรมไทยมีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตอาหารเพื่อการส่งออกและเป็นวัตถุดิบส่งให้สาขาเศรษฐกิจอื่น ๆ แต่ในขณะที่เดียวกันภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการได้รับความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ อย่างมหาศาล ภาคเกษตรซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบทจึงไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างสมดุล

3. นโยบายการเกษตรของรัฐ โดยเฉพาะมาตรการทางด้านการตลาดและราคาผลผลิตมีลักษณะปกป้องผู้บริโภคในเมือง เช่น การใช้นโยบายการจำกัดโควตาการส่งออกสินค้าต่าง ๆ หรือการใช้มาตรการทางภาษีในการส่งออก ทำให้ราคาสินค้าเกษตรในประเทศต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

4. การขยายผลผลิตการเกษตรด้วยการขยายพื้นที่เพาะปลูก ส่งผลกระทบต่อความสมดุลทางนิเวศน์

5. ปัญหาด้านเสถียรภาพทางด้านราคาสินค้าเกษตร ทำให้เกษตรกรไทยตกอยู่ในสภาพที่อ่อนแอมาโดยตลอด ความเสี่ยงของราคาสินค้าเกษตรมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น ความผันผวนของราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลก ปริมาณผลผลิตที่ขึ้นลงตามฤดูกาลทำให้ราคาขาดเสถียรภาพ หรือการที่เกษตรกรไม่สามารถกักเก็บสินค้าเกษตรไว้ เมื่อราคาตกต่ำและต้องนำออกสู่ตลาดในเวลาเดียวกัน
